

Світлана РОМАН,
науковий співробітник
Інституту світової економіки
і міжнародних відносин

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ ЄС

У статті розглядаються методологічні засади вивчення транскордонного співробітництва в умовах розширення ЄС. Аналізуються та систематизуються підходи і методи дослідження багаторівневих явищ і динаміки транскордонного співробітництва. Досліджується необхідність впровадження кластерного аналізу для моделювання процесів окремого прикордонного регіону.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, методологічний апарат, лімологія, кластери, кластерний аналіз.

В статье рассматриваются методологические основы изучения трансграничного сотрудничества в условиях расширения ЕС. Анализируются и систематизируются подходы и методы исследования многоуровневых явлений и динамики трансграничного сотрудничества. Исследуется необходимость внедрения кластерного анализа для моделирования процессов отдельного приграничного региона.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, методологический аппарат, лимология, кластеры, кластерный анализ.

The article considers the methodological foundations of the cross-border cooperation study in the context of EU enlargement. Approaches and methods of multi-level phenomena and the dynamics of cross-border cooperation are analysed and systemised. The need for the introduction of the cluster analysis for the simulation of a single border region is investigated.

Keywords: cross-border cooperation, the methodological apparatus limologiya, clusters, cluster analysis.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української держави нероздільно пов'язаний із глобалізаційними процесами, які стають каталізаторами міжрегіонального та транскордонного співробітництва між країнами. Регіони, які беруть участь у транскордонному співробітництві, без сумніву, отримують ряд переваг у соціальній та економічній сферах. Такі регіони не тільки мають можливість вирішувати спільні територіальні проблеми із прикордонними областями сусідніх держав, залучати іноземний капітал, стимулювати створення нових робочих місць, але й використовувати транскордонне співробітництво як інструмент для вирівнювання територіальних диспропорцій розвитку, які присутні у всіх регіонах України.

Завдяки транскордонній співпраці країн суттєво інтенсифікуються фінансові, матеріальні та людські потоки, значно слабшає бар'єрна функція державних кордонів, що в результаті сприяє формуванню мереж формальної та неформальної взаємодії суб'єктів сусідніх прикордонних регіонів. Горизонтальні зв'язки формують базис для створення нових просторових форм інтеграції – єврорегіонів, коридорів розвитку, технопарків, промислових кластерів, тим самим надаючи можливість максимально підвищити ефективність використання ресурсів як за рахунок узгодження стратегічних напрямів розвитку окремих регіонів, так і за допомогою створення спільної стратегії дій.

Але будь-який процес, пов'язаний із соціально-економічним розвитком, який впливає на функціонування регіону, потребує певного методологічного апарату для дослідження, адже якісна та відпрацьована система методів дозволяє більш об'єктивно і точно аналізувати різні аспекти транскордонного співробітництва.

Аналіз досліджень теми. Неабиякий внесок у розвиток теорії та методології дослідження транскордонного співробітництва зробили західні вчені та науковці СНД. Визначення поняття «транскордонний регіон» і «транскордонний регіоналізм» міститься в працях В.С. Більчака [1, с. 29], Н.М. Межевича, М.Ю. Шінковсько-

го, Б. Ван дер Вельде, Д. Скотта, Д. Хаклі. Дослідженням концепції «нові просторові форми міжнародної економічної інтеграції» займалися Н.В. Каледін, В.А. Колосов, Ю.А. Коржі, Л. Ларуш, М. Перкман та інші.

Але особливу актуальність становлять праці українських науковців, що займалися дослідженням різних аспектів співпраці прикордонних регіонів України. Неабияка увага методологічному апарату дослідження транскордонного співробітництва приділена у роботах Н.А. Мікули, О.С. Передрія, Ю.М. Пахомова, С.І. Устича, І.В. Артьомова, Н. Носи, М.М. Товта, М.А. Лендела, П.Ю. Студеняка, А.В. Балян, Ю.В. Височанського, Є.Б. Кіш, І.І. Устича та інших.

Наприклад, Є.Б. Кіш, працюючи на проблемами лімології [4], довела, що кожен процес, що відбувається між сусідніми країнами, потребує більш широких методологічних підходів та комплексного аналізу всіх елементів цілісної системи транскордонного співробітництва. З точки зору методології в цьому ключі важливим є дослідження питання дихотомії – залежності та автономності існування різних сфер життя власне на прикордонних територіях.

Феномен транскордонної регіоналізації в контексті інноваційного розвитку розглянуто також І.І. Устичем [11, с. 303] з позицій концепції глобалізації та пов'язаного з нею поняття «транспарентності кордонів». Історичний та логічний підходи, запропоновані науковцем, дозволяють більш об'єктивно оцінити сучасний стан прикордонних західних територій України.

Мета статті. Розкриття проблем методологічного апарату дослідження транскордонного співробітництва в умовах розширення ЄС.

Виклад основного матеріалу. Фактори, що характеризують сучасний стан та потенціал транскордонної співпраці, мають багаторівневу природу і формуються на трьох рівнях – регіональному, національному та глобальному. Саме тому, щоб об'єктивно та ґрунтовно досліджувати особливості транскордонного співробітництва, необхідно використовувати цілий комплекс методів

наукового пізнання, зокрема синергетичного методу, системного аналізу з використанням положень та теорій факторного аналізу. Поєднання цих методів дає можливість зрозуміти на глибинному рівні ієрархічність явищ, які відбуваються в регіональному середовищі, яке в свою чергу завжди знаходиться у взаємодії із системами вищого порядку, які теж завжди визначають перспективи розвитку регіону [7, с. 44].

Для того, щоб зрозуміти сутність, роль та місце транскордонного співробітництва на регіональному рівні, пропонується також використання логічного синтезу та структурного аналізу, також за допомогою цих методів можливе дослідження системи факторів, що формують внутрішнє середовище розвитку регіону.

Для вивчення загальних положень розвитку та функціонування транскордонного співробітництва, його категоріального апарату, джерел формування та напрямів розвитку доцільним вважаємо використання діалектичного методу, методу причинно-наслідкових зв'язків та ретроспективного аналізу.

Впровадження будь-яких міждержавних програм, стратегій співробітництва та спільних проектів вимагає застосування статистично-аналітичних та математично-статистичних методів, тому що саме вони необхідні для коректних розрахунків потенціалу, резервів, недоліків та переваг, прогнозування, розробки рекомендацій та пропозицій.

Для поглиблення методичної бази дослідження транскордонного співробітництва в окремо взятому регіоні, для забезпечення його інституціональних основ, формування нових концептуальних положень, групування та класифікації процесів та явищ найбільш прийнятним вважаємо метод наукової абстракції. Названий метод також дає можливість досліджувати регіональні явища в контексті загального державного розвитку та розробляти окремі пропозиції по вдосконаленню транскордонної співпраці.

Можна керуватися підходом Т.В. Терещенко [14, с. 9], яка вважає доцільним враховувати при дослідженні транскордон-

ного співробітництва такі принципи: комплексності, багаторівневості, цільової направленості та ефективності. Але, якщо потрібно оцінити не тільки результати транскордонного співробітництва, але й динаміку та тенденції його розвитку, то тут ми погоджуємося із думкою М.І. Михайлової та О.М. Замори, які пропонують дотримуватися принципів дослідження транскордонної співпраці [10, с. 36 – 37]:

- комплексності та всебічності. Тобто транскордонне співробітництво розглядається як система, що пов'язана із внутрішніми та зовнішніми факторами середовища розвитку. Концепції системного дослідження внутрішніх та зовнішніх процесів розробила Є.Б. Кіш, яка дійшла висновків, що дослідження транскордонного співробітництва неможливе без урахування комплексності явищ, що відбуваються у прикордонних регіонах;

- історичної ретроспективи. Динаміка розвитку транскордонного співробітництва розглядається обов'язково на основі обставин та подій минулого. Цієї ж думки дотримується і І.І. Устич [13, с. 234] при дослідженні особливостей розвитку транскордонного співробітництва в Закарпатському регіоні. Він вважає, що об'єктивна оцінка потенціалу та тенденцій транскордонної співпраці сусідніх регіонів неможлива без врахування подій минулого та історичних передумов соціально-економічного розвитку прикордонних територій;

- збалансованості розвитку регіону на основі максимальної реалізації його потенціалу. Згідно з цим принципом, транскордонне співробітництво досліджується з урахуванням усіх ресурсів, резервів, диспропорцій та можливостей їх вирівнювання з метою стабілізації соціально-економічного розвитку прикордонних територій;

- відповідності розвитку регіону завданням програми розширення ЄС. Тобто, згідно з цим принципом, необхідно проаналізувати наскільки цілі та реальні досягнення транскордонного співробітництва відповідають цілям та завданням, поставленим в рамках тих чи інших спільних програм та проектів ЄС;

- обов'язкового врахування постійних змін. Оскільки прикордонним територіям притаманна особлива динаміка розвитку, то транскордонне співробітництво теж не є сталою системою – воно постійно змінюється під впливом різноманітних економічних, політичних та соціальних факторів, і тому потрібен постійний моніторинг змін для того, щоб своєчасно виявляти нові перепони чи можливості такої співпраці;

- узгодженості розвитку. Цей принцип передбачає відповідність транскордонного співробітництва національним програмам та загальнодержавній стратегії розвитку.

Також у власному дослідженні ми дотримуємося думки, що для формування реальної оцінки регіональних масштабів та прогнозування розвитку в розрізі окремо взятого регіону найбільш прийнятною є практика кластерного аналізу. Ми вважаємо, що ця методика дає можливість для найбільш широкого виявлення інноваційного потенціалу прикордонних територій та формування комплексного «портфолію» регіону.

Кластерне моделювання дає змогу створити єдиний інформаційний та економічний простір, який дозволяє забезпечити високий рівень привабливості регіону для інвестицій та відкриває нові горизонти для участі у спільних проектах ЄС. Метод кластерного моделювання дає змогу втілити у реальне життя нові форми транскордонного співробітництва.

Якщо розглядати практичне втілення кластерної моделі для України, то, згідно з Концепцією створення в Україні кластерів, можна виділити такі їх види:

- виробничі кластери;
- інноваційно-технологічні кластери;
- туристичні кластери;
- транспортно-логістичні кластери.

Пріоритетними для України було визначено створення транспортно-логістичних кластерів. Ефективне формування транспортно-логістичного кластеру відбувається за умов сприятли-

вих ринкових ініціатив і високоякісної транспортної інфраструктури.

Аналіз основних елементів стосовно формування регіонального транспортно-логістичного кластеру Закарпаття дозволяє виокремити головні складові регіонального транспортно-логістичного кластеру Закарпатської області:

- логістичний центр та інноваційні технології;
- міжнародний транспортний коридор;
- регіональна влада;
- науково-дослідні, освітні заклади.

Він об'єднує регіональні автотранспортні підприємства, ліцензійні склади, органи місцевої влади та науково-дослідні інститути, мережу комунікаційних зв'язків, які посилюють взаємодію та конкурентні переваги транспортного коридору. Транскордонні транспортно-логістичні центри, які використовують кластерну модель управління в Закарпатській області, стають об'єднаними органами керування інтермодальними перевезеннями на західному кордоні України.

Висновки. Таким чином, транскордонне співробітництво – це багаторівневе та динамічне явище, яке потребує широкого методологічного апарату дослідження. Розвиток транскордонного співробітництва на прикордонних територіях України вимагає пильної уваги вчених та широкого спектру наукових інструментів пізнання для максимально ефективного врахування особливостей розвитку окремого регіону. З урахуванням концепцій та принципів, розроблених вченими, можна виокремити загальні принципи дослідження транскордонного співробітництва, які будуть враховувати умови та динаміку внутрішнього і зовнішнього середовища співпраці між країнами-сусідами.

Також з метою об'єктивної оцінки та практичного впровадження спільних проектів та програм нами пропонується використання кластерної моделі побудови регіональної економіки прикордонних територій. Нами розроблено основні

концепції кластерного моделювання, згідно з Концепцією створення в Україні кластерів. Це дозволить змоделювати забезпечення розвитку транскордонних регіонів у інноваційно-інвестиційний спосіб, зокрема з використанням можливостей кластерів.

Список використаних джерел

1. *Бильчак В. С. Региональная экономика : монография / В. С. Бильчак, В. Ф. Захаров. – Калининград : Янтарный сказ, 1998. – 316 с.*
2. *Воронин, А.В. Использование кластерного анализа для выбора локальных стратегий / А.В. Воронин // Проблемы и перспективы управления экономикой и маркетингом в организации. – №1. – 2001. – Режим доступа: <http://perspectives.utmn.ru/No1/text02.shtml>.*
3. *Волынчук А. Б. Трансграничный регион : теоретические основы геополитического исследования / А. Б. Волынчук // Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке. – 2009. – № 4. – С. 49-55.*
4. *Кіш Є.Б. Концептуальні засади лімології: проблематика кордонів Європи // Науковий вісник УжНУ. Серія Історія. (здано до друку).*
5. *Кіш Є.Б. Центральна Європа: теоретико-методологічні засади концепту // Науковий вісник УжНУ. Серія Історія. – Ужгород: Говерла, 2012. – Вип. 28. – С. 190-194.*
6. *Кластери у Карнатах [Електронний ресурс] // Галицький кореспондент. – 2011. – № 41 (320). – Режим доступу: www.gk-press.if.ua/node/3357. – 13.10. 2011.*
7. *Колосов В. А. Новая лимология : теоретические подходы / В. А. Колосов // Международные процессы. – 2003. – № 3, сент.-дек. – С. 44-59.*

8. *Концептуальні засади лімології: проблематика кордонів Європи // Науковий вісник УжНУ. Серія Історія. (здано до друку).*
9. *Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.*
10. *Михайлова Л.И. Методологические аспекты оценки социально-экономического развития приграничных областей в составе еврорегионов / Л. И. Михайлова, О. М. Замора // Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : сб. науч. трудов. – Одесса-Севастополь-Донецк : ДонНУ, РФ НИСИ в г. Донецке, 2011. – Т. 2. – С. 36-40.*
11. *Передрій О.С. Розширення Європейського Союзу і нові підходи в управлінні транскордонним співробітництвом / О. Передрій, С. Устич // Актуальні аспекти реалізації євроінтеграційних прагнень України.*
12. *Євроінтеграція: український вимір. – Ужгород: Ліра, 2008. – С.302 – 324.*
13. *Прикордонне співробітництво Закарпатської області із суміжними територіями сусідніх держав (1945-1990) / Б.І. Дяченко, П.Ю. Студеняк, С.І. Устич, О.С. Передрій // Нариси історії Закарпаття Т.ІІІ. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2003. – С.232 – 252.*
14. *Терещенко Т.В. Науково-методичні основи забезпечення розвитку транскордонного співробітництва: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: спец. 08. 10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / Терещенко Т. В. – К., 2005. – 20 с.*

15. *Устич І.І. Формування та реалізація інноваційної моделі соціально-економічного розвитку транскордонного регіону: Матеріали міжнародного наукового симпозіуму «Транскордонне співробітництво країн Центральної та Східної Європи: уроки минулого, погляд у майбутнє». – Мукачєво – Ужгород, 2012.*